

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра екології та ботаніки

«Затверджую»
Завідувач кафедри
екології та ботаніки
В.Г. Скляр

_____“ _____”_____2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК 6.– Природно-заповідна справа

Спеціальність: 206 Садово-паркове господарство

Факультет: *Агротехнологій та природокористування*

2019 – 2020 навчальний рік

Робоча програма з навчальної дисципліни –
«Природно-заповідна справа»
для студентів за спеціальністю 206 «Садово-паркове господарство»
денної та заочної форм навчання

Розробник: **Баштовий М.Г.** доцент., доктор філософії (PhD), к. б. н., доцент.
кафедри екології та ботаніки.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри екології та ботаніки.

Протокол від “08” квітня 2019 року № 14

Завідувач кафедри _____ **В.Г. Скляр**
(підпис) (прізвище та ініціали)

Погоджено:

Декан факультету _____ (І.М. Коваленко_)
на якому викладається дисципліна

Декан факультету _____ (І.М. Коваленко)
до якого належить кафедра

Методист навчального відділу _____

Зареєстровано в електронній базі: дата: _____ 2019р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань: 20 Аграрні науки та продовольство (шифр і назва)	За вибором	
Модулів – 2	Спеціальність: 206 Садово-паркове господарство	Рік підготовки:	
Змістових модулів: 2		2019-2020-й	2019-2020-й
		Курс	
		1	1
Загальна кількість годин - 90		Семестр	
		2-й	1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента - 3		Освітній ступінь: Магістр	
	14 год.	6 год.	
	Практичні, семінарські		
	30 год.	6 год.	
	Лабораторні		
	-		
	Самостійна робота		
46 год.	78 год.		
Індивідуальні завдання:			
Вид контролю: залік			

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання - 48,9/51,1 (44/46)

для заочної форми навчання - 11,1/88,9 (10/80)

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: дисципліни «Природно-заповідна справа» є вивчення проблем, основних положень та комплексу питань, які відносяться до природно-заповідного фонду світу та України зокрема.

Завдання: полягає в тому, щоб навчити студента володіти теоретичними знаннями та практичними навичками з питань та положень, які необхідні для організації робіт що до створення та функціонування заповідних об'єктів різних категорій.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

Історію і перспективи природно-заповідної справи, особливості стану заповідної справи в Україні та за кордоном, заповідну мережу України і Сумської області. Основні принципи охорони природи на державному та міжнародному рівні. Основні категорії природоохоронних об'єктів та їх функції. Екологічні, юридичні та економічні засади функціонування заповідних об'єктів, основи моніторингу та Літопису природи, основи створення Європейської та Національної екомережі,

вміти:

обґрунтувати необхідність створення заповідного об'єкта, оцінити поліфункціональну роль і пріоритетні цінності природо-заповідного об'єкта, вести моніторинг, державний кадастр і Літопис природи заповідних об'єктів, скласти план розвитку і функціонування природно-заповідних об'єктів.

3. Програма навчальної дисципліни

рекомендована навчально-методичною радою факультету агротехнологій та природокористування СНАУ протокол №_8_ від «22» травня_ 2018р.

Затверджена Вченою радою СНАУ протокол №_8 від 02.07.2018 року.

Змістовий модуль 1. Основи сучасного природокористування.

Тема 1. Історія природно-заповідної справи. Етапи розвитку – від «священної природи» до сучасного етапу формування екомережі та запровадження концепції сталого розвитку. Історична роль суспільства, влади громадськості, науки, освіти. Еволюція формування природоохоронного світогляду. Роль учених – засновників і послідовників природно-заповідної справи в Україні та світі, головні школи. Історичні зв'язки природно-заповідної справи з лісовим, мисливським та садово-парковим господарством.

Тема 2. Заповідна спадщина природи. Природно-заповідний фонд України – національне надбання. Світова природна спадщина. Офіційні переліки охоронного біорізноманіття. Норми поведінки в заповідній території. Природно-заповідний фонд: статистична звітність, доповіді.

Тема 3. Геосозологія – теоретична основа охорони природи. Ідеології природно-заповідної справи. Наука про заповідання природи, її зародження, становлення. Зміст, структура та напрями розвитку теорії.

Тема 4. Класифікації природоохоронних територій. Поняття про природоохоронні території та їх категорії. Функціональна класифікація природоохоронних територій (за С.М. Стойко). Класифікація природоохоронних територій Міжнародного союзу охорони природи та природних ресурсів, інші міжнародні класифікації. Природні території, що підлягають особливій охороні. Класифікація природно-заповідного фонду України, характеристика категорій. Порівняння та шляхи вдосконалення категоріальної структури природоохоронних територій.

Змістовий модуль 2. Збереження екосистем, біорізноманіття та генофонду видів

Тема 5. Система формування природно-заповідного фонду як основа екологічної мережі. Ознаки екологічної кризи біорізноманіття біосфери. Резервування природних територій: сутність, необхідність, принципи та державні заходи; характеристика зарезервованих природних територій; роль землекористувачів у процесі резервування природних територій. Створення природно-заповідних територій: виділення природних і специфіка лісових територій для заповідання; клопотання про створення; проектування на стадії створення; оголошення про створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Формування системи природоохоронних територій: геосозологічні основи системи та мережі природно-заповідних територій, принципи та підходи, біогеографічні, фізико-географічні та лісівничі засади її репрезентативності; мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду України загальнодержавного і місцевого значення, транскордонних об'єктів, територій світової природної спадщини в Україні, перспективних природних територій; екологічна мережа: структура, міжнародні, національні та регіональні ресурси.

Тема 6. Структурно-функціональна організація природно-заповідних територій. Полі функціональне значення природно-заповідних територій. Природоохоронні основи проектування територіальної організації природно-заповідного фонду: поняття про територіальну організацію, проектування природно-заповідних територій після їх створення, функціональне зонування. Режими збереження екосистем. Геосозологічні дослідження екосистем. Літопис природи. Кадастр природно-заповідного фонду України.

Тема 7. Інституційний розвиток природно-заповідної справи. Структура галузевого управління. Концепція збалансованого розвитку в контексті охорони природи. Еколого-правова сфера розвитку: політика, законодавче забезпечення, екологічні правопорушення. Еколого-економічна сфера розвитку: фінансово-економічний механізм функціонування, економіка природокористування. Еколого-соціальна сфера розвитку: рекреаційна діяльність і поширення знань про природу (освіта, просвіта, наукові фонди, інформування громадськості). Природо-захисна сфера розвитку: екологічний контроль, служби державної охорони. Наукова діяльність. Міжнародне співробітництво.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	Усь о- го	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1. Основи сучасного природокористування												
Змістовий модуль 1. Основи сучасного природокористування												
Тема 1. Історія природно-заповідної справи.	9	2	-	-	-	7	12	-	-	-	-	12
Тема 2. Заповідна спадщина природи.	14	2	6	-	-	6	16	2	2	-	-	12
Тема 3. Геосозологія – теоретична основа охорони природи.	12	2	4	-	-	6	11	-	-	-	-	11
Тема 4. Класифікації природоохоронних територій.	12	2	4	-	-	6	13	2	-	-	-	11
Разом за змістовим модулем 1	47	8	14	-	-	25	52	4	2	-	-	46
Разом за модуль 1	47	8	14	-	-	25	52	4	2	-	-	46
Модуль 2. Збереження екосистем, біорізноманіття та генофонду видів												
Змістовий модуль 2. Збереження екосистем, біорізноманіття та генофонду видів												
Тема 5. Система формування природно-заповідного фонду як основа екологічної мережі.	15	2	6	-	-	7	14	2	2	-	-	10
Тема 6. Структурно-функціональна організація природно-заповідних територій.	15	2	6	-	-	7	12	-	-	-	-	12
Тема 7. Інституційний розвиток природно-заповідної справи.	20	2	4	-	-	7	12	-	-	-	-	12
Разом за змістовим модулем 2	50	6	16	-	-	21	38	2	2	-	-	34
Усього годин	90	14	30			46	90	6	4			80

**4. Теми та план лекційних занять
(для денної форми навчання)**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Історія заповідної справи в Україні. 1. Охорона природних територій від найдавніших часів до початку XVIII ст. 2. Розвиток заповідної справи у XVIII - XIX ст. 3. Заповідна справа на теренах України в XX ст.	2
2	Тема 2. Стан заповідної справи в Україні та за кордоном 1. Зміст і поняття заповідної справи. 2. Коротка історія заповідної справи. 3. Сучасний стан заповідної справи в Україні.	2
3	Тема 3. Охорона природних екосистем 1. Типи користування заповідними територіями. 2. Класифікація охоронних природних об'єктів. 3. Природно-заповідний фонд України та Сумщини. 4. Моніторинг стану природних екосистем	2
4	Тема 4. Збереження біорізноманіття 1. Охорона генофонду видів. Червона книга України 2. Рідкісні види рослин на Сумщині. 3. Охорона генофонду природи. Зелена книга України 4. Рослинні угруповання України, що занесені до Зеленої Книги.	2
5	Тема 5. Заповідна мережа Сумщини. 1. Природно-заповідний фонд Сумської області 2. Старовинні парки Сумської області 3. Заповідна мережа Сумської області в майбутньому.	2
6	Тема 6. Охорона природи на Державному та Міжнародному рівнях. 1. Організаційні та правові основи охорони природи. 2. Екологічні критерії збереження природного середовища. 3. Політичні аспекти забезпечення охорони навколишнього середовища.	2
7	Тема 7. Економічне забезпечення організації і функціонування об'єктів природно-заповідного фонду 1. Економічні засоби забезпечення організації і функціонування природно-заповідного фонду. 2. Екологічні фонди об'єктів природно-заповідного фонду. 3. Надання податкових та інших пільг.	2
	Разом	14

**Теми та план лекційних занять
(для заочної форми навчання)**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Стан заповідної справи в Україні та за кордоном 1. Зміст і поняття заповідної справи. 2.Коротка історія заповідної справи. 3.Сучасий стан заповідної справи в Україні.	2
2	Тема 2. Збереження біорізноманіття 1.Охорона генофонду видів. Червона книга України 2.Рідкісні види рослин на Сумщині. 3.Охорона генофонду природи. Зелена книга України 4. Рослинні угруповання України, що занесені до Зеленої Книги.	2
3	Тема 3. Заповідна мережа Сумщини. 1. Природно-заповідний фонд Сумської області 2.Старовинні парки Сумської області 3.Заповідна мережа Сумської області в майбутньому.	2
	Разом	6

**5. Теми практичних занять
(для денної форми навчання)**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Здійснення охорони природних екосистем на прикладі Кияницького лісопарку (частина 1)	2
2	Тема 2. Здійснення охорони природних екосистем на прикладі Деснянсько-Старогутського національного природного парку	2
3	Тема 3. Ведення державної кадастрової політики.	4
4	Тема 4. Ознайомити із порядком порушення та розгляду прохання про утворення й реєстрацію заповідного об'єкту (на прикладі заказника «Банний Яр» Сумської області).	2
5	Тема 5. Ознайомитись з флористичною рідкістю та унікальністю видів природо заповідних територій Сумщини	4
6	Тема 6. Вивчення природно-заповідного фонду Сумської області.	4
7	Тема 7. Ознайомитись з рідкісними та унікальними рослинними угрупованнями Сумщини, що занесені до Зеленої книги України.	2
8	Тема 8. Ознайомитись з балансом територій природних угідь Білопільського, Великописарівського, Буринського, Глухівського та Конотопського районів.	4
9	Тема 9. Ознайомитись з балансом території природних угідь Краснопільського, Кролевецького, Лебединського та Липоводолинського районів.	4

10	Тема 10. Ознайомитись з основними екологічними коридорами Сумської області.	2
	Разом	30

**Теми практичних занять
(для заочної форми навчання)**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Здійснення охорони природних екосистем на прикладі Деснянсько-Старогутського національного природного парку	2
2	Тема 2. Вивчення природно-заповідного фонду Сумської області.	2
3	Тема 10. Ознайомитись з основними екологічними коридорами Сумської області.	2
	Разом	6

**6. Самостійна робота
(для денної форми навчання)**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Історія природно-заповідної справи.	7
2	Тема 2. Заповідна спадщина природи.	6
3	Тема 3. Геосозологія – теоретична основа охорони природи.	6
4	Тема 4. Класифікації природоохоронних територій.	6
5	Тема 5. Система формування природно-заповідного фонду як основа екологічної мережі.	7
6	Тема 6. Структурно-функціональна організація природно-заповідних територій.	7
7	Тема 7. Інституційний розвиток природно-заповідної справи.	7
	Разом	46

**Самостійна робота
(для заочної форми навчання)**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Історія природно-заповідної справи.	12
2	Тема 2. Заповідна спадщина природи.	12
3	Тема 3. Геосозологія – теоретична основа охорони природи.	11
4	Тема 4. Класифікації природоохоронних територій.	11

5	Тема 5. Система формування природно-заповідного фонду як основа екологічної мережі.	10
6	Тема 6. Структурно-функціональна організація природно-заповідних територій.	12
7	Тема 7. Інституційний розвиток природно-заповідної справи.	10
	Разом	78

8. Методи навчання

1. Методи навчання за джерелом знань:

1.1. **Словесні:** розповідь, пояснення, бесіда (евристична і репродуктивна), лекція, інструктаж, робота з книгою (читання, переказ, виписування, складання плану, рецензування, конспектування, виготовлення таблиць, графіків, опорних конспектів тощо).

1.2. **Наочні:** демонстрація, ілюстрація, спостереження.

1.3. **Практичні:** практична робота, вправа, виробничо-практичні методи.

9. Методи контролю

1. Рейтинговий контроль за 100-бальною шкалою оцінювання ЄКТС

2. Проведення проміжного контролю протягом семестру (проміжна атестація)

3. Полікритеріальна оцінка поточної роботи студентів:

- рівень знань, продемонстрований на практичних, лабораторних та семінарських заняттях;

- активність під час обговорення питань, що винесені на заняття;

- результати виконання та захисту лабораторних робіт;

- експрес-контроль під час аудиторних занять;

- самостійне опрацювання теми в цілому чи окремих питань;

- написання рефератів, звітів;

- результати тестування;

- письмові завдання при проведенні контрольних робіт.

10. Розподіл балів, які отримують студенти (для денної форми навчання)

Поточне тестування та самостійна робота							СРС	Разом за модулі та СРС	Атестація	Сума
Модуль 1 – 35 балів				Модуль 2 – 35 балів						
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	15	85 (70+15)	15	100
9	9	9	8	10	15	10				

11. Розподіл балів, які отримують студенти (для заочної форми навчання)

Поточне тестування та самостійна робота							СРС	Разом за модулі та СРС	Сума
Модуль 1 – 35 балів				Модуль 2 – 35 балів					
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	30	100 (70+30)	100
9	9	9	8	10	15	10			

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
69-74	D	задовільно	
60-68	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Рекомендована література Базова

1. Борейко, В. Е. История заповедного дела в Украине [Текст] : навч. посібник / В. Е. Борейко. – Киев: Киевский эколого-культурный центр, 1995. – 184 с. (Серия: История охраны природы. Вып. 2.)
2. Давиденко, В. М. Заповідна справа [Текст] : навч. посіб. для студ. екол., біол., природн., лісівн., агрон., зооінж. фак. вищих навч. закл. III, IV рівнів акред. / В. М. Давиденко – Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА, 2001. – 140 с.
3. Бондаренко В.Д., Стойко СМ., Туныця Ю.Ю. и др. Охрана природы и природных ресурсов. - Львів: Вища школа, вид-во при Львівськ. ун-ті, 1985. - 192 с.
4. Заповідна справа в Україні [Текст] : Навч. посібник / За заг. ред. М.Д. Гродзинського, М.П. Стеценка. – К.: Географіка, 2003. – 306 с. – ISBN 966-95365-6-1
5. Стойко С, Гадач Е., Шимон Т., Михалик С. Заповідні екосистеми Карпат. - Львів: Світ, 1991.-248 с.

6. Зелена книга України / Під заг. ред. Члена-кореспондента НАН України Я.П. Дідуха – К.: Альтерпрес, 2009. – 448 с.
7. Стойко С.М., Мілкіна Л.І., Ященко П.Т. та ін. Раритетні фітоценози Західних регіонів України (Регіональна "Зелена книга"). -Львів, 1997. - 190 с
8. Андриенко Т.Л., Плюта П.Г., Прядко Е.И., Каркуциев Г.Н. Социально-экологическая значимость природно-заповедных территорий Украины. - К.: Наукова думка, 1991. - 156 с.
9. Червона книга України. Рослинний світ. – Ред. Я.П.Дідух. – К.: Глобал-консал-тинг, 2009. – 900 с.
10. Перспективная сеть заповедных объектов Украины (под общ. ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонко). - К., Наукова думка, 1987. - 292 с.
11. Розбудова екомережі України (наук. ред. Ю.Р.Шеляг-Сосонко). -К., 1999.-127 с.
12. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 1999 році. - К.: вид-во Раєвського, 2000. - 184 с.
13. Сборник международных конвенций в области охраны окружающей среды. -Львов: Экоправо, 1999. - 303 с.
14. Борейко В.Е. История заповедного дела в Украине. Серия: история охраны природы. Вып.2. К.: Киевский эколого-культурный центр, 1995.-183 с.
15. Борейко В.Е. История охраны природы Украины (X век-1980г.). Серия: история охраны природы. - К.: Киевский эколого-культурный центр, 1997, т. 1 (X век-1941г.), вып. 12 - 304 с, т.2 (1941-1980г.), вып. 11--192 с.
16. Программа действий по охране окружающей среды для Центральной и Восточной Европы. VII.Основные рекомендации. (Environmental Action Programme for Central and Eastern Europe. Russian version) - OECD and World Bank, 1995. - С 82-89.
17. Концепція збереження біологічного різноманіття України. - К., 1998.- 16 с.
18. Всеєвропейська Стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. The Pan-European Biological and Landscape Diversity Strategy. (Підготовлена Радою Європи у співпраці з Європейським Центром Збереження Природи. Представлена Радою Європи на конференції Міністрів "Довкілля для Європи" у Софії 23-25 жовтня 1995 р.) - К., 1998. - 52 с
19. Леоненко В.Б., Попович С.Ю., Клестов М.Л., Осипова М.О., Бардіна І.М.. Природно-заповідний фонд України загальнодержавного значення. Довідник. - К., 1999. - 239 с
20. Закон України про природно-заповідний фонд України. -Відомості Верховної Ради України, № 34, 25.08.1992. - сi 130-1155.
21. Програма перспективного розвитку заповідної справи в Україні ("Заповідники"). - Голос України, № 232(982)/ 7.12.1994
22. Сытник К.М., Брайон А.В., Гордецкий А.В. Биосфера. Экология. Охрана природы.- К.: Наукова думка, 1987. - 523 с.
23. Кукурудза М. Менеджмент національних парків. - Львів: видавн. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. - 124 с.
24. Заповідники і національні природні парки України. - К.: Вища школа, 1999.-231 с
25. Збірник законодавчих актів України про охорону навколишнього природного середовища. - Чернівці: "Зелена Буковина", 1996. Том 1 - 340 с, том 2 - 336 с, том 3 - 477 с
26. Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника. - К.: Інтерекоцентр, 1997. - 713 с
27. Екологічні проблеми пониззя Дунаю, біорізноманіття та біоресурси озерно-болотного ландшафту дельти (за ред. Харченко Т.А.). -К.: Інтерекоцентр, 1998. - 92 с
28. Рыжиков А.И. Теоретические основы проектирования заповедных систем и их развитие во времени. Серия: охрана дикой природы, № 6. - К.: Киевский эколого-культурный центр, Центр охраны дикой природы СоЭС. 1997. - 107 с.
29. Григора І.М., Соломаха В.А. Основи фітоценології. - К.: Фітосоціоцентр, 2000. - 239 с.
30. Сохранение биологического разнообразия // Программа действий. Повестка дня на 21 век и другие документы конференции в Рио-де-Жанейро в популярном изложении. - Женева: Центр "За наше будущее", 1993. - с. 26-27.
31. Реймерс Н.Ф., Штильмарк Ф.Р. Особо охраняемые природные территории. - М., Мысль, 1978. - 295 с.
32. Борисов В.А., Белоусова Л.С., Винокуров А.А. Охраняемые природные территории мира. - М.: Агропромиздат, 1985. - 310 с.
33. Борейко В. Современная идея дикой природы. Серия: Охрана дикой природы. Вып. 19. - К.: Киевский эколого-культурный центр, 2001. -124 с.
34. Клестов М.Л. Регіональні ландшафтні парки України. Довідник. -К., 1999.-120 с.

Допоміжна

1. Конвенція про біологічне різноманіття: Громадська обізнаність і участь (під. ред. Т.В. Гардашук). - К.: Стилос, 1997. - 154 с
2. Збереження біорізноманіття// Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 1998 р. - К.: Мінекобезпеки України, 1998. - С141-142.
3. Борейко В.Е. Введение в природоохранную эстетику. Изд. второе, дополн., серия: охрана дикой природы. Вып. 14. К.: Киевский эколого-культурный центр, Украинская молодежная экологическая лига, 1999.-126 с.
4. Третяк А.М. Методичні рекомендації "Особливості землеустрою національних при родних парків". - Чернівці: Чернівецький філіал Інституту землеустрою УААН, 1994.- 90 с
5. Чернявський М.В., Кукурудза М.М., Рожко І.М. Методичні вказівки для проведення практики з курсу "Менеджмент природоохоронних територій". - Львів, 1999. - 40с.
6. Чернявський М.В. Природозаповідна справа. Методичні вказівки. - Львів, 1997. - 26 с
7. Жизнеспособность популяций: Природоохранные аспекты - Под ред. М.Сулея. - М., Мир, 1989. - 224 с.
8. Биология охраны природы (под ред. М. Сулея и Б. Уилкокса). -М.: Мир, 1983. - 430 с.
9. Яблоков А.В., Юсуфов А.Г. Эволюционное учение (дарвинизм). - М.: Высшая школа, 1989. - 335 с.
10. Теоретические основы заповедного дела. - М., 1985.- 329 с.
11. Краснитский А.М. Проблемы заповедного дела. - М.: Лесная промышленность, 1983.- 190 с.
12. Итоги и перспективы заповедного дела в СССР. Проблемы заповедного дела.- М.: Наука, 1986. - 204 с.
13. Проблемы инвентаризации живой и неживой природы в заповедниках. Проблемы заповедного дела. - М.: Наука, 1988. - 216 с.
14. Стойко С.М., Мілкіна Л.І., Тасенкевич Л.О. та ін. Природа Карпатського національного парку. - К.: Наукова думка, 1993. - 214с.
15. Природно-заповідний фонд Української РСР. - К.: Наукова думка, 1980.-260 с.
16. Дедю И.И. Экологический энциклопедический словарь. -Кишинев: Глав. ред. МСЭ, 1990. - 408 с.
17. Реймерс Н.Ф. Природопользование: Словарь-справочник. - М.: Мысль, 1990.-638 с.
18. Балацкий О.Ф., Панасовский Ю.В., Чупис А.В. Экономика и организация охраняемых природных территорий. - М.: ВО "Агропромиздат", 1989. - 192 с.
19. Лебединський Ю.П., Потравний С.М., Краснянський Б.Ю. Управління природокористуванням. - К.: Урожай, 1987. - 254 с.

12. Інформаційні ресурси

1. <http://www.ecoaccord.org>
2. <http://www.donland.ru>
3. <http://www.mnr.gov.ru/>
4. <http://www.donbv.ru/>
5. <http://torgi.donland.ru/>
6. <http://www.wwf.ru>
7. <http://www.priroda.ru>
8. <http://ecologysite.ru/>